

Ivan Macut

FILOZOFSKO STVARALAŠTVO FRA BONAVENTURE RADONIĆA

Philosophical Work of Fr. Bonaventura Radonić

UDK: 929:27-789.32Radonić,B.

1 Radonić,B.: 1 Duns Skot,I.

2-34Radonić,B.

Izvorni znanstveni rad

Original scientific paper

Primljeno 6/2020

149

Služba Božja 2121.

Sažetak

Rad uz uvod i zaključak podijeljen je na dva dijela. U prvom dijelu izlaže se ukratko o životu i radu fra Bonaventura Radonića. U drugom poglavlju prelazi se na njegovo filozofsko stvaralaštvo. Nakon što je donesen detaljan popis svih Radonićevih filozofskih članaka koje je objavio, autor prelazi na kronološko-sintetsko izlaganje njihovih sadržaja. Pri tom izlaganju autor jasno uočava i posebno naglašava Radonićevo vrsno poznavanje cjelokupnog Duns Skotova nauka te o tim temama utemeljeno i stručno piše. Na koncu rada u zaključku ukratko se rekapitulira Radonićev filozofski opus te iznose njegove bitne značajke.

Ključne riječi: fra Bonaventura Radonić; filozofija; Duns Skot.

UVODNE NAPOMENE

Zahvaljujući radovima fra Stjepana Čove te fra Bože Norca-Kljaje, fra Bonaventura Radonić te njegov život i djelo, a napose njegov filozofski rad, istrgnuti su iz zaborava.¹ Iako postoje, dakle, dva rada o Radoniću i njegovu filozofskom stvaralaštvu, u ovom radu želimo, na neki način, zaokružiti njegovo cjelokupno

¹ „Za vrijeme komunizma on je bio prešućivan i nitko o njemu nije smio javno govoriti jer bi govor o njemu otkrivao komunistička poratna zlodjela. Jedino su ga njegova braća s pijetetom spominjala u svojim privatnim razgovorima ili u prigodi njegove mučeničke godišnjice smrti.“ Stjepan Čovo, *Fra Bonaventura Radonić. Filozof i mučenik*, Split, 2007., str. 11.

filozofsko stvaralaštvo te ga sistematski izložiti i ocijeniti. Iako njegov filozofski opus nije bogat brojnim bibliografskim jedinicama, kao što je to slučaj kod nekih drugih franjevacu, njegove subraće iz iste Franjevačke provincije Presvetoga Otkupitelja iz tog, ali i drugih povijesnih razdoblja, ipak, možemo ga smatrati prvakom u smislu da je prvi kod nas donio jedan donekle zao-kruženi prikaz filozofske misli Ivana Duns Skota.

Nakon što se doista kratko, gotovo taksativno, zaustavimo na podacima iz Radonićeva života i stvaralaštva, u drugom ćemo poglavlju ponajprije donijeti popis njegova filozofskog stvaralaštva koje se sastoji od nekoliko članaka, te ćemo ih prikazati i na koncu sustavno ocijeniti.

1. UKRATKO O ŽIVOTU

Ante fra Bone Radonić² rodio se 12. veljače 1888. godine u selu Kotezi. Osnovnu školu do šestog razreda završio je u Vrgorcu, a zatim odlazi u sjemenište u Sinj gdje je završio šest razreda Franjevačke klasične gimnazije. Godine 1908. ulazi u franjevački novicijat na Visovcu, a prve jednostavne zavjete položio je 1909. godine. Ulaskom u novicijat uzima redovničko ime fra Bonaventura. Studij filozofije započinje u Šibeniku 1909. godine, a tu ga dvije godine poslije i završava. Nakon filozofije slijedio je studij teologije u Makarskoj. Svečane redovničke zavjete položio je 4. prosinca 1912. godine u Makarskoj. Za đakona je zaređen 27. srpnja 1913. godine u Makarskoj, a za svećenika 26. srpnja 1914. godine također u Makarskoj.

Nakon svećeničkog ređenja dobio je službu prefekta sjemeništa u Sinju i predavača u zamjeni na gimnaziji. Poslije kratke službe prefekta sjemeništa, uprava Provincije šalje ga na posljediplomski studij u Innsbruck 1916. godine, a već 1917. godine odlazi u Fribourg. Bakalaureat iz teologije položio je 21. ožujka

² O fra Bonaventuri Radoniću do sada je objavljena jedna knjiga i jedan znanstveni članak o njegovoj filozofiji. Knjiga, a koju slijedimo kod pisanja o životu, nosi naslov: fra Stjepan Čovo, *Fra Bonaventura Radonić. Filozof i mučenik*, Split, 2007., a članak: Božo Norac-Kljajo, *Doprinos dr. fra Bonaventure Radonića poznavanju skotističke filozofije*, u: *Služba Božja*, 46 (2006.), br. 4, str. 380–406. Razlika između našeg članka i ovog ispred objavljenog članka nalazi se u činjenici da je Norac-Kljajo naglasak stavio na Prvi franjevački kongres u Zagrebu 1935. godine i na predavanje koje je održao fra Bonaventura na tom kongresu pod naslovom *Sinteza Skotove filozofije*, a mi ćemo izložiti cjelokupno njegovo filozofsko stvaralaštvo koje je opširnije od izlaganja na spomenutom kongresu.

1918. godine, a licencijat iz teologije 25. srpnja 1918. godine. Doktorsku tezu obranio je 27. studenoga 1919. godine o učenju Ivana Duns Skota.

Nakon što se vratio u Provinciju povjerena mu je služba profesora filozofije na gimnaziji (1919. – 1920.), a nešto poslije imenovan je pomoćnikom magistru klerika fra Karlu Eteroviću. Nakon što je preminuo dugogodišnji magistar novaka fra Danijel Klarić 1917. godine, jedan od kandidata za tu službu bio je i fra Bone. Međutim, imao je premalo godina pa je od generala Reda provincijal trebao tražiti oprost od nedostatka kanonske dobi. Dekret o imenovanju magistrum novaka provincijal mu je poslao 22. listopada 1920. godine, a fra Ante Antić razriješen je te službe i poslan za pomoćnika magistru klerika u Makarsku fra Petru Grabiću.

Nakon što je novicijat 1920. godine premješten u Zaostrog, fra Bonaventura seli u Zaostrog, a već iduće godine novicijat se vraća na Visovac, pa i fra Bonaventura. Godine 1923. razriješen je službe magistrum novaka te odlazi u Sinj za profesora na gimnaziji. Godine 1930. imenovan je magistrum klerika u Sinju i vikarom samostana, a nešto poslije i bibliotekarom samostana.

Kada je 1936. godine donesena odluka da filozofski studij iz Sinja prijeđe u Makarsku i da se udruži sa studijem teologije u jedno učilište pod nazivom Franjevačka visoka bogoslovijska Makarska, fra Bonaventura prelazi u Makarsku te mu je bilo povjereno predavanje cjelokupne filozofije. Na samom početku akademske godine 1944./1945. odlazi iz Makarske u Zagreb, a ubrzo, točnije 6. svibnja 1945. godine, odlazi na put u Austriju. Na putu u Austriju zaustavio se u Mariboru kod fratara, a na putu prema austrijskoj granici uhićen je i prebačen u Zagreb. Prema sudskoj presudi koja je sačuvana u Hrvatskome državnom arhivu osuđen je na smrt strijeljanjem, ali nije poznato ni kada ni gdje je ta smrtna presuda izvršena.

2. FILOZOFSKO STVARALAŠTVO

Filozofsko stvaralaštvo fra Bonaventure Radonića nije veliko brojem objavljenih jedinica, a niti raznoliko. Sadržava svega nekoliko filozofskih članaka, neki su objavljeni u nastavcima, a bavio se temom u kojoj je bio izrazito stručan, a to je, naravno, filozofija Duns Skota. Popis njegovih filozofskih radova po godini izdavanja:

- *Doctrina B. Joannis Duns Scoti O. F. M., Doctoris Subtilis et Mariani, de lege naturali, cum speciali respectu ad decalogum a P. Fra Bonaventura M. Radonić O. F. M. ad summum gradum Doctoratus in Universitate Friburgi Helvetiorum obtinendum methodo historica examinata atque discussa* (doktorska radnja obranjena 27. studenoga 1919. godine).³
- *Sinteza Skotove filozofije*, u: *Acta Primi Congressus, Zagrebiae 25-29 Sept. 1935, Collectanea Franciscana Slavica*, vol. I, Sibenici, 1937., str. 176–244.
- *Nauka Skotova o indiferentnim činima*, u: *Nova revija*, 17 (1938.), br. 1 – 2, str. 26–48.
- *Nauka Skotova o indiferentnim činima*, u: *Nova revija*, 17 (1938.), br. 3, str. 176–192.
- *Neispravno mišljenje o nekim skolasticima*, u: *Nova revija*, 17 (1938.), br. 4, str. 303–305.
- *Pojam zakona u Duns Skotovu sustavu*, u: *Nova revija*, 18 (1939.), br. 1, str. 1–22.
- *Pojam zakona u Duns Skotovu sustavu*, u: *Nova revija*, 18 (1939.), br. 2, str. 133–143.
- *Pojam zakona u Duns Skotovu sustavu*, u: *Nova revija*, 18 (1939.), br. 3, str. 207–222.

2.1. *Sinteza Skotove filozofije*

Najvažniji filozofski članak Bonaventure Radonića zasigurno je rad *Sinteza Skotove filozofije* koji je, kako smo vidjeli, objavljen 1937. godine, a radi se u biti o njegovu predavanju na franjevačkome profesorskom kongresu koji je održan u Zagrebu od 25. do 29. rujna 1935. godine.

Članak *Sinteza Skotove filozofije* uz sažetak na latinskom jeziku te zaključak, podijeljen je na četiri dijela: *I. Opća metafizička načela*; *II. Čovjek*; *III. Prijelaz od stvorenja k Stvoritelju* te, konačno, *IV. Odnosaj Stvoritelja prema stvorovima*.

U prvom poglavlju autor izlaže o općim metafizičkim načelima Ivana Duns Skota. Sam je autor svjestan da je u jednome kratkom predavanju, a što u biti ovaj članak i jest, nije moguće „pružiti svestranu i potpunu sintezu orijaškog i genijalnog sustava Skotove filozofije“, a to je ujedno i glavni razlog zašto se autor

³ Rukopis se nalazi u arhivu Franjevačkog samostana u Makarskoj.

ograničio „na najkrupnije crte i temelje njegova originalnog umovanja, osobito na polju metafizike i psihologije“.⁴

U tom poglavlju Radonić izlaže o sljedećim temama iz Skotove metafizike: o biću; pojam bića; razdioba bića; pojam i sadržaj stvarnog bića (*ens reale*); općenitost bića (*universalitas*); duša i njezine moći; *formalitates* u Bogu, da istaknemo samo neke teme.

Naš autor dobro zapaža kako je polazna točka Skotove filozofije prvenstvo bića u stvarnom i spoznajnom redu te je potrebno odrediti pojam samoga bića: „Pod pojmom bića Skot razumije sve što je izvan ništa, bilo u kojem redu. Nijekanje bića jest ništa. Ništa je ono, u strogom smislu, što u sebi uključuje protivurjeđe, nesmisao. U širem smislu i ono je ništa, što niti jest u stvarnom redu, niti može da bude: tvorevine našega razuma, *ens rationis*.“⁵

Podjela bića: ono što opstoji u razumu (*ens rationis*) i ono što opstoji izvan razuma (*ens reale*). „Po Skotu je biće u punom smislu samo ono što opstoji u stvarnom redu, pa bila to substantia ili accidens“ dok bića u mogućnosti ili potenciji, prema istom filozofu, „nisu u strogom smislu bića, nego su: *ens deminutum, secundum quid*“, a u tom kontekstu Bog „čija je narav *per se haec*, biće u najpotpunijem smislu – *ipsum Ens subistens Infinitum, ipsum Esse*“.⁶

Biće kao posebnu stvarnost, prema Skotu, može se odvojiti od drugih stvarnosti u biću te u tom kontekstu isti autor naglašava kako „*formaliter i adaequate* pojam bića nije isti s ostalim pojmovima u jednoj stvari“, a ovom je tvrdnjom Duns Skot „zadru u dubinu bića, postavio temelj svim granama filozofije. Na ovoj dubokoj metafizičkoj analizi temelji se glasovita Skotova *distinctio formalis a parte rei*, *univocitas entis*, objektivnost naše spoznaje i mogućnost da spoznamo Boga.“⁷ Naravno, u ovom kontekstu raspravljanja o biću, Skot ne može ne uključiti i Boga. „Božje je biće potpuno jednostavno, nikakve u Njemu nema stvarne složenosti. U Njemu je sve realiter istovjetno s Božjom biti.“⁸

Bog, nastavlja dalje svoju misao Skot a Radonić je izlaže, svojom spoznajom ne uvodi ništa novo u Božju bit te se u nje-

⁴ Bonaventura Radonić, *Sinteza Skotove filozofije*, u: *Acta Primi Congressus, Zagrebiae 25-29 Sept. 1935, Collectanea Franciscana Slavica*, vol. I, Sibenici, 1937., str. 178.

⁵ *Isto*, str. 179.

⁶ *Isto*, str. 180.

⁷ *Isto*, str. 181.

⁸ *Isto*, str. 187.

mu formalno sve savršenosti već nalaze. „Božja je bit nepregledni ocean savršenosti. Ona je punina svetosti, dobrote, pravde, ljubavi, a iz toga obilja i jedinstvenosti rađa se neizmjerana ljepota. Kada se u Bogu ne bi nalazile formalno sve čiste savršenosti, onda bi ih razum svojom spoznajom stvarao.“⁹ To, prema Skotu, kod Boga, naravno, nije slučaj.

U drugom poglavlju Radonić piše o Skotovu shvaćanju čovjeka. „Čovjek, najsavršenije biće u vidljivoj prirodi i svrha svih osjetnih bića, jest mali svijet, koji u sebi sustavno uključuje tvarni i duhovni.“¹⁰ U tom poglavlju Radonić o čovjeku raspravlja u tri teme: a) *De materia prima et forma substantiali*; b) *Prijelaz iz nutarnjega svijeta u vanjski*, te, konačno, c) *O čovjekovoj slobodnoj volji*.

Kada je riječ o Duns Skotovoj metafizici, Radonić naglašava kako je upravo njegovo učenje o metafizici i pitanjima kojima se metafizika bavi, temelj i njegovim promišljanjima o logici, psihologiji, kriteriologiji, teodiceji i etici: „Tako jedinstvenost njegova filozofskoga sustava počiva na čvrstom temelju gvozdene metafizike“¹¹ te malo dalje fra Bonaventura slično zaključuje: „Skot sve prosuđuje sa stanovišta metafizike.“¹²

Ovdje smatramo važnim istaknuti Skotovo učenje o čovjekovoj slobodnoj volji. Radonić jasno zaključuje kako „Skot nije ni pretjerani intelektualist ni voluntarist: u svemu je umjeren, drži se zlatnoga srednjega puta“.¹³ U čovjeku su prisutni i razum i volja. „Razumno biće bez slobodne volje prosta je životinja, *brutum*.“¹⁴

Za Skota, volja je bitno slobodna te ima dvostruku težnju i to naravnu i slobodnu.

„Kao stvarno biće naravno teži za svojim objektom [...]. Ova je težnja tako prirodjena bićima, da se ne može uništiti, a da se ne poruši narav. [...] U naravnoj težnji slični razumu u težnji za istinom, koja nije čin.“¹⁵

Za Skota je volja, kako smo malo ispred istaknuli, i slobodna. „Neumjesno je pitati, zašto je volja bitno slobodna. Prvotne

⁹ *Isto*, str. 188.

¹⁰ *Isto*, str. 194.

¹¹ *Isto*, str. 200.

¹² *Isto*, str. 201.

¹³ *Isto*, str. 213.

¹⁴ *Isto*, str. 213.

¹⁵ *Isto*, str. 217.

istine ne mogu se dokazati, niti treba. Volja je bitno slobodna, jer je takve naravi: to je očito.¹⁶

Naravno da ovakvo shvaćanje volje itekako utječe i na katoličko teološko učenje o padu anđela i prvih ljudi. Naime, s pravom se u tom kontekstu postavlja pitanje o tome zašto su anđeli sagriješili te kako je moguće da su prvi ljudi mogli sagriješiti. Ovo bi, s psihološke strane gledano, bilo nerazumljivo te traži svoje razjašnjenje. Duns Skot svojom metafizikom i promišljanjima u tom kontekstu nudi svojevrsno razjašnjenje ovog, na prvi pogled itekako teškoga, teološkog problema: „Anđeli i prvi ljudi imali su bitno slobodnu volju, bili su ograničena bića i zato su mogli pasti...“¹⁷

U trećem poglavlju Radonić izlaže, iako ukratko i donekle shematski, ipak dovoljno jasno i sadržajno, o prijelazu od stvarjenja k Stvoritelju. Ovdje, naravno okvirno, autor izlaže o dvjema važnim temama: Božja opstojnost te poznavanje Božje naravi. Kada je riječ o Božjoj opstojnosti autor navodi Skotovo mišljenje kako Boga ne poznajemo neposredno, nego preko stvarjenja i u tom kontekstu izlaže dalje Skotovu filozofsko-teološku misao.

Nadalje, kada je riječ o spoznavanju Boga, nastavlja dalje Radonić, „Skot odabire tri poglavita metafizička dokaza, koji se temelje na promjenjivosti, nesavršenosti i finalitetu bića. Stvari nastaju, propadaju, mijenjaju se. Živa se bića rađaju i umiru. Moraju imati uzrok opstojnosti. U sebi ga nemaju, jer je to protivurječno; da ih je ništa proizvelo, to je besmisleno. Dakle imaju uzrok izvan sebe. Taj mora da je prvi u redu podređenih uzroka; postoji sam po sebi, nije proizveden, - jer bismo inače produžili u beskonačnost red bitno povezanih uzroka, a to je nesmisao, i ništa ne tumači.“¹⁸

Dok je ovo prvi kozmološki dokaz, drugi se temelji „na svrsi ograničenih bića, njihovoj međusobnoj podređenosti i suglasnom djelovanju“, a treći je dokaz taj da su bića ograničena te „na vrhuncu svih bića mora da je jedno Prvo Biće, neizmjerne savršenosti i uzrok svih ograničenih savršenosti u bićima“.¹⁹

Kada je riječ o poznavanju Božje naravi, Skot polazi od tvrdnje kako razum poznaje, s jedne strane, da Bog opstoji, te, s

¹⁶ Isto, str. 220.

¹⁷ Isto, str. 221.

¹⁸ Isto, str. 222.

¹⁹ Isto, str. 222-223.

druge strane, spoznaje i njegova svojstva pa u tom kontekstu oblikuje teoriju „o jedinstvenosti pojma bića i ostalih pojmova o čistim savršenostima, *univocitas entis*“.²⁰

Najsavršeniji pojam o Bogu jest Neograničeno Biće (*Ens Infinitum*), a njime se izražava metafizička Božja bit. Za razliku od Platona koji prvenstvo daje pojmu Dobra, Skot prvenstvo daje pojmu Bića. „Prvenstvo bića baza je čitavog teološko-filozofskoga sustava“ te pojam Neograničenog Bića „izražava puninu bića, čitavo biće, koje neograničeno nadilazi sve stvorove“.²¹

Uz ovo, itekako je važno ovdje istaknuti, a to i sam Radonić u svojem radu čini, kako pojam Neograničenog Bića Skotu pruža itekako prigodu da ontološki dokaz sv. Anselma preradi i prilagodi. Naime, o tome Radonić piše sljedeće: „Razum ne nalazi u pojmu Neograničenoga Bića protivurječja, pače potpuno odgovara zakonima razuma. Dakle je Neograničeno Biće moguće: ako je moguće, onda i opstoji“ te, naravno, zaključno tvrdi: „Ovaj dokaz nije a priori: svaku apriornost Skot zabacuje. Temelji se na pojmovima dobivenim po iskustvu. Među pojmovima: Ens i Infinitum nema suprotnosti, *repugnatio*, stoga Skot zaključuje na opstojnost Neograničenoga Bića.“²²

U četvrtom poglavlju Radonić piše o odnosu Stvoritelja prema stvorovima. Tu se autor zadržava na sljedećim tematskim jedinicama: idejni red bića; stvarni red bića te, konačno, odnos Božje volje prema moralnom zakonu.

Za Skota je očigledno da postoji svijet te da i mi postojimo u tom svijetu. Nadalje, i mi i svijet u cijelosti ovisimo o Prvom Uzroku te odbacuje panteistički i materijalistički pogled na nastanak svijeta, a ističe slobodni čin volje, tj. stvaranje: „Skot zabacuje svaku nuždu i panteističko rađanje stvorenja. Ograničena bića plod su svemogućće stvaralačke moći Neograničenoga Bića.“²³

U skladu s ovim, Skot naglašava kako Bog nije tiranin niti samovoljno biće. Naprotiv, u Bogu je sve uređeno i skladno, a Božja moć ne prelazi ono što je proturječno te u tom kontekstu dalje Radonić jasno zaključuje: „Metafizika Skotova uči da Bog može sve što nije protivurječno.“²⁴

²⁰ Isto, str. 223.

²¹ Isto, str. 228–229.

²² Isto, str. 231.

²³ Isto, str. 231–232.

²⁴ Isto, str. 236.

U zaključku svojeg izvornoga preglednog rada Duns Skotove filozofije, Radonić naglašava temelj cjelokupnoga filozofskog Skotova sustava, a on se nalazi u pojmu realnog bića. „U njemu otkriva mnoštvo raznih formaliteta, koji omogućuju objektivnost naših spoznaja, jedinstvenost bića, spoznaju Božjih savršenosti i pojedinačnih bića. Nauka o prvotnoj tvari i bitnoj formi, te mnogostručnosti podređenih forma svodi na jedinstvo čitav svemir i omogućuje duhovnost spoznaje, a sudjelovanje objekta njezinu objektivnost. Očevidnost unutarnjih čina, prvotnih istina i silogističkoga zaključivanja daje kriterij za rasuđivanje objektivnosti i ispravnosti naših spoznaja.“²⁵

2.2. Ostali radovi o Skotovoj filozofiji

Kada je riječ o ostalim Radonićevim radovima o Skotovoj filozofiji, onda su još tu dva članka iz *Nove revije* iz 1938. i 1939. godine, a ta su dva članka objavljena u više nastavaka.

U radu u dva dijela pod naslovom *Nauka Skotova o indiferentnim činima* Radonić piše o temi koju smatra itekako aktualnom i značajnom. Naime, dok neki autori drže da se radi o temi koja je beznačajna za današnje vrijeme, Radonić inzistira da je to pitanje praktično i ulazi u cjelokupni čudoredni i duševni život, a rješenje ovog problema pruža jasan pogled u temeljna moralna i asketska pitanja.²⁶ Autor želi progovoriti o ljudskim činima – *actus humani* „koji uzročno dolaze od razuma i slobodne volje: to su pravi, svojstveni ljudski čini“, dok o činima *actus hominis*, tj. čini koji se događaju „pod uplivom mašte, nagona, osjetilnih spoznaja ili u nepažnji“, neće biti govora u tom radu.²⁷

Glavno pitanje koje se postavlja glasi: Postoje li pojedinačni čini koji su indiferentni? „Indiferentan čin po vrsti ili po predmetu jest onaj, koji razum niti zapovijeda niti zabranjuje niti savjetuje, nego samo dopušta“, a to bi bili čini poput jesti, piti, spavati, pjevati i sl. Radonić drži kako se Skot ne slaže s ovim, nego je njegovo učenje da, s jedne strane, postoje pojedinačni indiferentni čini, ali svi su oni ili dobri ili zli.²⁸ Naš autor želi dokazati

²⁵ Isto, str. 244.

²⁶ Usp. Bonaventura Radonić, *Nauka Skotova o indiferentnim činima*, u: *Nova revija*, 17 (1938.), br. 1 – 2, str. 26.

²⁷ Usp. Isto, str. 27.

²⁸ Usp. Isto, str. 29.

da je mišljenje Duns Skota o pojedinačnim indiferentnim činima drugačije od onoga što je većina skotista zamišljala te naglašava i razliku o ovom pitanju između sv. Tome Akvinskog i Duns Skota riječima: „Sv. Toma niječe potpunu indiferentnost pojedinačnih čina, tj. zabacuje takove ljudske čine, koji u pojedinosti ne bi imali nikakve čudorednosti. Ovo je mišljenje izravno protivno onomu većine skotista, koji tvrde, da ima ljudskih čina potpuno čudoredno indiferentnih, ali ne Skotovu, koji drukčije postavlja svoje mišljenje. Skot tvrdi, kako sam, mislim dokazao, da su svi pojedinačni ljudski čini po predmetu čudoredni, ali ih ima koji nisu savršeno čudoredni po svim okolnostima, koje se zahtijevaju za potpunu čudorednost ljudskih čina, te su dosljedno indiferentni. I proti ovom mišljenju stoji stav sv. Tome koji uči, da mora bar svrha biti dobra ili zla; i prema tomu je čin dobar ili zao, a ne indiferentan. Pitanje je, dakle, da li ima pojedinačnih indiferentnih čina obzirom na savršenu čudorednost, koju dobiva iz okolnosti, što Skot tvrdi, ili ih nema, kako uči sv. Toma.“²⁹

Nakon što je izložio, naravno ukratko, mišljenje i odgovor na ovo pitanje sv. Tome i tomista, Radonić prelazi na Duns Skota. Za razliku od sv. Tome koji drži kako svaki pojedinačni čin mora biti ili dobar ili zao, dok srednjega nema, Skot i franjevačka škola drže kako postoje pojedinačni indiferentni čini. „Ako ne bismo pripustili pojedinačne indiferentne čine, tada bi čovjek morao ili aktualno ili virtualno sva svoja djela podređivati pravilu zdrava razuma i upravljati na Boga; a to je blizu nemoguće slaboj ljudskoj naravi. Nije dosta imati zdrav razum, da čini budu čudoredno dobri ili uopće čudoredni, nego treba da je čin i izveden pod uplivom razuma. Za to se zahtijeva, da našim činima prethodi aktualna ili bar virtualna namjera, jer habitualna nema upliva na ljudsko djelovanje. Isto vrijedi i za vrhunaravne čudoredne čine.“³⁰

Za Radonića je problematično mišljenje sv. Tome zato što bi ono umanjilo, ako ne i u potpunosti dokinulo, Dekalog i crkvene zapovijedi. Bilo bi, prema tom učenju, dosta slijediti razum, a „zapovijedi bi mogle poslužiti jedino kao objavitelji dužnosti, koje od nas traži razum“, a onda i ne bi bilo samo deset zapovijedi, nego puno više od toga. Skot i skotisti priznaju zdravi razum, ali kao čudoredno pravilo svih ljudskih čina te također Skot nagla-

²⁹ Isto, str. 37.

³⁰ Isto, str. 39–40.

šava kako je „zdrav razum unutarnje čudoredno pravilo našeg djelovanja“ te „nema ljudskog čina bez djelovanja razuma“.³¹

Temeljna razlika između tomista i skotista u pogledu razuma i ljudskog djelovanja glasi: za tomiste je čin dobar kada odgovara zdravom razumu; kada ne odgovara, on je zao. Nema treće opcije. Za skotiste razum ima šire djelovanje. On zapovijeda, ali i savjetuje i pripušta.³²

U nastavku rada Radonić ističe kako tomističko tumačenje dvaju vrhovnih načela, a to su „raditi sve prema zdravu razumu i upravljati sva djela ka konačnoj svrsi“, prema njemu nije ispravno, a te poteškoće proizlaze, ako ova dva načela strogo primijenimo, iz praktičnog života.³³ U tom kontekstu Radonić kratko raspravlja o moći, propustima, savjetima, lakim grijesima, nasladama, dobrim djelima vjernikā u teškom grijehu te djela nevjernikā, uskrata milosti osuđenima.

Na koncu svojega rada o indiferentnim činima u Skotovu nauku u kojem raspravlja sa sv. Tomom i tomistima te brani stav Ivana Duns Skota i skotista, naš autor, zastupajući ovaj drugi stav, tvrdi sljedeće: „Stoga veliki Duns Skot lijepo uči, da dobrota, milosrđe i ljubav Božja kraljuje i nad osuđenima u paklu, jer da nije nje, njihove bi muke, prema zahtjevu pravde, bile daleko teže. Bog je sva djela prožeo ljubavlju i tako udesio, da budu kao neki sakramenti ljubavi. U Svojoj dobroti smatrao je, da je bolje razumna bića privoditi k Sebi ljubavlju, nego teškim putem zapovijedi. Ljubav ljubav rađa, a Ona je konačna svrha Božjega izvanjskog djelovanja. I u ovom mišljenju Skot je dosljedan velikim načelima franjevačke ljubavi. Načela Skotova ne vode raspuštanju u čudoređu, pače su najpodesnija psihološko-pedagoška metoda, da se smanji broj ne samo indiferentnih čina, nego teških i lakih grijeha, jer je ljubav najsigurnije jamstvo, da se ljubljenu do najdalje mogućnosti služi“ te konačno Radonić zaključuje: „Iz svega slijedi, da je Skot potpuno opravdao vlastito stanovište o indiferentnosti ljudskih čina, i da nije zabacio pravilo zdravog razuma ni naš nužni vez sa konačnom svrhom – Bogom.“³⁴

³¹ Isto, str. 42.

³² Usp. Isto, str. 43.

³³ Usp. Bonaventura Radonić, *Nauka Skotova o indiferentnim činima*, u: *Nova revija*, 17 (1938.), br. 3, str. 176.

³⁴ Isto, str. 190–191.

Drugi članak iz 1939. godine s naslovom *Pojam zakona u Duns Skotovu sustavu* Radonić je u časopisu *Nova revija* objavio u trima susljednim brojevima. Na početku rada autor odgovara eventualnim prigovorima da tema kojom se bavi nije praktične naravi. Po njemu, u svijetu prevladava materijalistički, pozitivistički i senzualistički tip znanstvenika, a oni se boje metafizičkih rasprava.³⁵

U članku autor progovara o zakonu i to prema Duns Skotovu shvaćanju: „Vidjet ćemo da je prema nauci Skotovoj uređaj razuma tvorni uzrok – *causa materialis* zakona; zapovijed volje oblikovni uzrok – *causa formalis*; dobro zajednice – *bonum commune*; svršni uzrok – *causa finalis*; zakonodavac tvorni uzrok – *causa efficiens*; objavljivanje zakona – *promulgatio*; nužni uvjet – *conditio sine qua non*. Zakon ne spada među *entia physica*, nego *moralia*: i pod tim vidom moramo gledati njegove sastavne dijelove.“³⁶

Kada je riječ o pojmu zakona uopće, Skot ne donosi definiciju zakona, nego samo neke dijelove za oblikovanje opće definicije, dok definicija zakona sv. Tome sadržava četiri dijela: čin razuma, volje, zajedničko dobro te objavljivanje zakona.³⁷

Radonić odlučno odbacuje tvrdnju, ujedno nazivajući one koji to tvrde nezalicama, da, prema Skotovu mišljenju, volja bez razuma stvara zakone. „Ovako može govoriti samo onaj koji nije nikada zavirio u Skotova djela, i koji prosuđuje njegovu nauku prema načelima drugih opriječnih sustava: a to je najprikladnija metoda da se iskrivi pojam pojedinih nauka u jednom izvornom sustavu.“³⁸ Duns Skot od zakonodavca traži i razboritost koju je potrebno unijeti u sastav zakona. Uz ovo, uloga je volje da „bira među diktatima razuma i daje im pečat zakona“, a to konkretno znači „da nije svaka pametna praktična istina zakon, nego samo ona, koju zakonodavac svojom voljom nametne zajednici“.³⁹ Zakon veže podložnike, nastavlja dalje autor svoju misao, te ako ne veže, nije ni zakon. Koji su čini zakona? Radonić ih nabraja ovim redom: obvezivati; zapovijedati; zabranjivati; dopuštati; kažnjavati i nagrađivati⁴⁰ te svaki od ovih čina ukratko izlaže.

³⁵ Usp. Bonaventura Radonić, *Pojam zakona u Duns Skotovu sustavu*, u: *Nova revija*, 18 (1939.), br. 1, str. 1.

³⁶ *Isto*, str. 4.

³⁷ Usp. *Isto*, str. 5.

³⁸ *Isto*, str. 5.

³⁹ *Isto*, str. 9.

⁴⁰ Usp. *Isto*, str. 12.

Nadalje, Radonić piše o općem dobru i svršnom uzroku zakona. Zakon mora promicati opće dobro te zakonodavac treba razborito odrediti što je korisno za zajednicu. Da bi vrijedio, zakon mora biti objavljen, ali po Skotovu učenju to ne ulazi u samu bit zakona.

Duns Skot bit zakona stavlja u čin volje, a ne razuma, a da bi se moglo razumjeti zašto je to tako, potrebno je izložiti narav razuma i volje, što Radonić u nastavku svojega članka i čini.⁴¹ Nadalje, kako bi pokazao da Skotovo učenje nadilazi učenje sv. Tome, Radonić u zadnjem dijelu članka donosi, naravno ukratko, mišljenja različitih teologa, filozofa i pravnika o biti zakona: sv. Tome Akvinskog, sv. Augustina, sv. Anselma, Suareza, i dr. Za Radonića, nakon što je prikazao mišljenja brojnih mislilaca, nema dvojbe u sljedećem: „Možemo slobodno zaključiti iz navedenih i dokumentiranih stavaka, da je relativno mali broj filozofa, teologa i pravnika za definiciju sv. Tome, kako je tumače strogi tomisti, a da ih ogromna većina pristaje uz Skota, premda mnogi riječima drukčije tvrde.“⁴²

ZAKLJUČAK

Fra Bonaventura Radonić nije se ni isključivo pa ni pretežito u svojem znanstvenom radu bavio filozofskom i teološkom mišlju Ivana Duns Skota. „Uz profesorski i odgojni rad, fra Bone se bavio i spisateljskim radom. Ako se sudi po broju pisanih jedinica, ne možemo kazati da je Radonićevo djelo iznimno opširno, veliko i raznovrsno, jer nije ostavio količinski mnogo pisanih jedinica kao neka njegova subraća iz tog vremena, s kojima ga ne možemo i ne želimo uspoređivati. Ipak nam je ostavio vrijedne tekstove punih sadržaja i duboke, posebno filozofske, kulturne i povijesne tematike“.⁴³

Ipak, radovi koje je za života o Skotovoj filozofiji objavio zorno nam pokazuju da je bio vrsni poznavatelj njegove teološke i filozofske misli. U svojem se istraživanju koristio Skotovim djelima napisanim na izvornome latinskom jeziku, što mu je omogućilo da ima neposredan uvid u njegovu bogatu misao, ali koristio se

⁴¹ Usp. Bonaventura Radonić, *Pojam zakona u Duns Skotovu sustavu*, u: *Nova revija*, 18 (1939.), br. 2, str. 133–135.

⁴² Bonaventura Radonić, *Pojam zakona u Duns Skotovu sustavu*, u: *Nova revija*, 18 (1939.), br. 3, str. 222.

⁴³ S. Čovo, *Fra Bonaventura Radonić. Filozof i mučenik*, str. 77.

također i sekundarnom bibliografijom-literaturom kako bi čitateljima Duns Skotovu misao bolje prikazao, ali je i stavio u povijesni i filozofski kontekst. Time je čitateljima svojih radova o Skotu na jedan širi način uspio približiti temu koju je rado istraživao, a onda, kako smo vidjeli, pisao i objavljivao.

U radu smo, prihvaćajući i koristeći se prijašnjim istraživanjima o Radoniću, istaknuli kako je rado pisao o Skotu, a svakako najvažniji rad u tom kontekstu jest njegova sinteza Skotove filozofije. To je do tada prva sinteza filozofije toga velikog franjevačkog filozofa srednjega vijeka na hrvatskom jeziku.⁴⁴ Sam je autor bio svjestan da je nemoguće u jednom radu na detaljan način prikazati cjelokupno Skotovo filozofsko stvaralaštvo. Ipak, u svojem je relativno dugačkom radu pružio osnovne naglaske te filozofije, a na poseban način Skotove metafizike. Taj se rad, kao uostalom i drugi koje smo kratko u tekstu prikazali, odlikuje preciznim izričajima, točnim interpretacijama te vjernim iznošenjem Duns Skotove misli, i teološke i one filozofske.

Svojim radovima u cjelini Radonić je zaslužio ući među zaslužne franjevce kraja 19. i prve sredine 20. stoljeća koji su se bavili skolastičkom filozofijom te na taj način na hrvatskom jeziku predstavljali pojedine srednjovjekovne skolastičke autore i njihovu filozofsko-teološku misao, ali i preko te misli suočavali se sa suvremenim filozofskim kretanjima te, ako se s njima nisu slagali, s njima polemizirali i odlučno ih pobijali. Nerijetko su im srednjovjekovni mislioci svojim kompleksnim teološko-filozofskim sustavima bili temelj, ali i sigurno zaleđe u polemikama koje su u svojem vremenu vodili, nastojeći na temelju argumenata odbaciti sve ono što se nije slagalo s kršćanskom teološkom i filozofskom mišlju te u tom kontekstu možemo pronaći, pa makar i u tragovima, i originalnost njihove misli i djela.

PHILOSOPHICAL WORK OF FR. BONAVENTURA RADONIĆ

Summary

Along with the introduction and conclusion, the paper is divided into two parts. The first part briefly presents the life and work of Fr. Bonaventura Radonić. In the second part his philo-

⁴⁴ Usp. *Isto*, str. 77.

sophical work is exposed. After the author has brought a list of all Radonić's published philosophical articles, he moves on to a chronological-synthetic exposition of their contents. In this presentation, the author clearly notices and especially emphasizes Radonić's excellent knowledge of the entire Duns Scott's doctrine, and writes about these topics in a well-founded and professional manner. At the end of the paper, in the conclusion, Radonić's philosophical opus is briefly recapitulated and its essential features are presented.

Key words: Fr. Bonaventura Radonić; philosophy; Duns Scott.